

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 36, Nisan 2019, s. 610-623

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4971>

Muhsin ŞAHİN

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi,
muhsinsahin46@hotmail.com

KUR'ÂN-I KERİM TİLAVETİNDE VAKIF VE İBTİDÂ

Özet

Kur'ân, insanların kullandığı her konuşma gibi sesler ve manalardan oluşmaktadır. Allah (c.c.)'ın beşer ile iletişimini gerçekleştirmek için seçtiği haberleşme araçlarından birisi de söz (kelâm)'dür. (Bakara 2/253; Nisâ, 4/164; Şûrâ, 42/51). Bir sözün doğru anlaşılması, herkesin zihninde aynı mesajın oluşması için dilbilgisi kuralları ve noktalama işaretleri önemlidir. Kuran-ı Kerim'de ise Yüce Allah'ın insanlara verdiği mesajın doğru anlaşılması, düzgün ve tertip ile kusursuz bir şekilde açık açık, hakkını vererek, hissederek okuma için vakf ve ibtidâ çok önemlidir.

Vakf ve İbtidâ İlmi doğru mananın ortaya konulması açısından önemli bir role sahiptir.

Vakf durmak, ibtidâ ise başlamak demektir. Tecvîd ıstılâhında ise okumaya tekrar başlamak niyetiyle, nefes alacak kadar, sesi kesmektir. Vakıf, Âyet sonlarında veya ortalarında kelimenin bütünlüğü korunarak, lafız ve mananın tamam olduğu yerlerde, sükûn üzere yapılır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, vakf, ibtidâ, mana, ayet

WAQF AND IBTIDA IN THE READINGS OF THE HOLY QURAN

Abstract

The Qur'an is composed of sounds and meanings such as every conversation that people use. One of the communication tools chosen by Allah (c. c.) to communicate with the human beings is the word 'kalam c. (Bacara 2/253; Nisâ, 4/164; Şûrâ, 42/51). Grammar rules and punctuation are important for a word to be

understood, for everyone to have the same message in their mind. Holy Quran in the message given to the correct understanding of Almighty people, properly and clearly with the order to openly, giving the right, the foundation for the reading of the waqf and ibtidâ is very important.

The science of the Waqf and İbtidâ has an important role to play the correct meaning.

The waqf is to stop, and ibtidâ means to start. In order to begin reading again in the conquest of the Tecvîd, it is enough to interrupt the sound. At the end of the waqf, or in the middle of the end of the word, the integrity of the word, where the words and words is complete, is done in silence.

Keywords: Qur'an, waqf, ibtidâ, meaning, verse

GİRİŞ

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'i düzgün ve tertip ile kusursuz bir şekilde açık açık, hakkını vererek, hissederek okumayı emretmiştir.

نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا (Müzzemmil 73/3).

أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا (Müzzemmil 73/4).

“Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'ân'ı tane tane oku.” der. Bu ayet ışığında, Kur'ân-ı Kerim'in arapça olması onun bu dilin özelliklerine göre okunmasını da gerekli kılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'i okurken bütünlüğünü oluşturan lafız ve mânâ örgüsüne önem vermek gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerim'i düzgün ve tane tane okumak için tecvid kurallarına uymaya ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Tecvid kurallarının önemli bir kısmı da vakıf ve ibtidâ hallerini içermektedir. Bu ayetin tefsirini yaparken Ali b. Ebi Talib'in (ra) "Tertil"i, harfleri hakkını vererek okumak (tecvid) ve durakları (vakfları) bilmek" olarak tarif ettiği rivayet edilmiştir.¹ Hz. Ali'den "tertil" ile ilgili nakledilen "harfleri hakkını vererek okumak (tecvid) ve durakları (vakfları) bilmek" açıklaması, bu ilmin bilinmesi ve öğrenilmesinin vucubuna delil kabul edilmiştir.²

Konuyla ilgili olarak İbn Ömer (ra)'dan gelen ve Kur'ân'la birlikte vakfları da öğrendiklerini ifade eden rivayet de onların bunu bizzat Rasulullah'tan (as) öğrendiklerini (tevkifi) ve bunların öğrenilmesi ve öğretilmesi hususunda Ashab'ın icma'nın/ittifakının bulunduğu delili sayılmıştır.³

İlk ayeti “oku” olan yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim'in okumaktan kastettiği, öğrenmek ve anlamaktır. Müslümanların Kur'ân-ı Kerim'i okuması, okuduğunu anlaması ve yaşantısına uygulayabilmesi için, anlamı da açığa çıkaran bu kuralları bilmesi gereklidir.

Kur'ân-ı Kerim'i okuma kaideleri ve vakıf ile ibtidâ meselesi daha önce de çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Bu çalışmamızda söz konusu kuralları bir arada ve sıralı bir şekilde ele alarak bu alanda gerekli bilgileri arz etmiş olacağız.

¹ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, Mısır, tarihsiz, I, 225.

² İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 225.

³ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 225.

Vakf-ibtidâ konusu, Kur'ân'ın anlamıyla birebir ilgili olan bir konudur. Daha açık ifadeyle, yerli yerince vakfedilip (husnü'l-vakf) daha sonra uygun bir şekilde ibtidâ (husnü'l-ibtidâ) edildiğinde, ayetin ifade ettiği anlam yerini bulmakta, ayetteki i'caz ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde kurallara uymaksızın gelişigüzel vakf ve ibtidâ yapıldığında ayetteki anlam değişmekte veya bozulmakta hatta kimi zaman, ayette ifade edilmek istenen anlamın zıddı bir anlam ortaya çıkmaktadır.⁴

Nahas (338/949), İbn Ömer (73/692) (ra)'tan şu sözü nakletmektedir: "Biz, ömrümüzde bizden her birine Kur'ân'dan önce imanın nasip kılındığı bir dönem yaşadık; Muhammed (s.a.v.)'a Kur'ân nazil oluyor ve her birimiz onun helalini, haramını; emrini ve yasağını; onda vakf yapılması gereken yerleri (durakları) öğreniyorduk." Bu haber onların vakf ve ibtidâyaya riayet ederek Kur'ân kıraatine özen gösterdiklerinin ifadesidir.

Onlar, Kur'ân okumayı öğrendikleri gibi bu konuyla ilgili meseleleri de öğreniyorlar ve ağızdan ağıza aktararak bu bilgileri birbirlerine ulaştırıyorlardı.⁵

Bu rivayetler ve yorumlar, bu ilmin kaynağını ve dayandığı temeli açıklamak için yeterlidir.

Bu makalemizde Kuran-ı Kerim'de vakf ve ibtidâ yapmanın Kur'ân tefsiri için önemi göz önünde bulundurularak, Kur'ân'ın anlamı ve tefsiri ile alakasını ortaya çıkartmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmadaki temel gaye, tecvid ilminin geçmişteki âlimlerin görüşlerini de dikkate alarak, Kur'ân-ı Kerim'i tilavet eden bir kimsenin mana odaklı okumasına yardımcı olmak ve Kur'ân-ı Kerim'in nüzul sebebi olan, anlama ve idrak etmenin gerçekleşmesini sağlamaktır.

1. VAKIF BAHSİ

1.1. Vakfın Tanımı:

Vakf **الْوَقْفُ** lûgatda, durmak ve durdurmak mânâlarına gelmektedir⁶. Tecvîd ıstılâhında ise **الْوَقْفُ** "nefesle beraber sesi kesmektir"⁷ şeklinde tarif edilmiştir. İbn'ül Cezeri ise şu şekilde tarif etmiştir:

الوقف: عبارة عن قطع الصوت عن آخر الكلمة زما يتنفس فيه عادة بنية استئناف القراءة

"Okumaya tekrar başlamak niyetiyle kelimenin sonunda, adet olduğu şekilde nefes alacak kadar sesi kesmekten ibarettir."⁸

Vakf ve Kat' arasındaki fark: Vakf, yukarıda tanımı yapıldığı üzere, tekrar okuyuşa devam etme niyetiyle nefes almak için ara vermektir. Kat' ise, kırâatten tamamen ayrılmak maksadıyla okuyuşu kesmektir.

Herhangi bir kelimenin ortasında veya (أَيْنَمًا) gibi bitişik yazılmış iki kelime arasında yapılmaz.⁹

⁴ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, 177.

⁵ Dâni, el-Müktefâ fi'l Vakfi ve'l İbtidâ, neşr, Beyrut-1984, 49.

⁶ Kāmûsu'l-Muhit Tercemesi, İstanbul, III, 762.

⁷ Enbâri, Kitâbü'l-Vakfi ve'l-İbtidâ, V, 47/b; Nahhâs, Kitâbü'l-Vakfi ve'l-İbtidâ, V, 3/a.

⁸ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 240.

⁹ Üşmûni, Menârü'l-Hüdâ, Kahire-1393/1973, 15.

Bazı âlimlerin vakf, sekt ve kat' terimlerinin aynı manaya geldiği iddialarının aksine kıraat imamlarının çoğunluğu, bunların farklı olduğu görüşündedir.¹⁰

1.2. Vakfın Kuralları

Vakıfta esas olan kelimenin sonunu sakın kılarak durmaktır.

Vakıf Âyet sonlarında veya ortalarında kelimenin bütünlüğü korunarak, Resm-i Osmaniye (Mushaf yazısına) riayet edilerek, lafız ve mananın tamam olduğu yerlerde, sükûn üzere yapılır.

Kur'ân okurken, bir kelime üzerinde vakıf yapmakla ilgili esaslar şunlardır:

1.2.1. Fetha Harekede:

Vakıf yapılacak kelimenin sonu fetha ise, bu hareke yerine arızı bir sükun (cezm) verilerek durulur.

Örnek: الْعَالَمِينَ → الْعَالَمِينَ

1.2.2. Kesre Harekede:

Kelimenin son harfi kesre ise, iki türlü okunabilir.

Sükun üzere durulur: الرَّحِيمِ → الرَّحِيمِ

Revm üzere durulur: الرَّحِيمِ (Son harekenin hafif sesle belirtilmesi)

1.2.3. Zamme Harekede:

Üç türlü okunabilir.

Sükun ile: الْحَكِيمِ → الْحَكِيمِ

Revm ile: الْعَلِيمِ

İşmam ile: نَسْتَعِينُ (Son harekeye dudaklar öne toplanarak işaret edilmesi). Kelimenin aslı cezimli olduğu halde, vasıl kuralı gereği verilmiş olan arızı harekede durulursa revm ve işmam yapılmaz.

Örnek: وَأَنْذِرِ النَّاسَ (İbrahim 14/43).

Ayrıca yukarıdaki kuraldan ötürü حِينَئِذٍ , يَوْمَئِذٍ kelimelerinde de revm yapılmaz.¹¹

1.2.4. Sükunda:

Vakıf yapılacak kelimenin sonu sakın ise, olduğu şekliyle okunur.

1.2.5. Tenvinde:

Durulacak kelimenin sonu tenvinli ise:

Kesreli ve zammeli tenvinler düşer ve son harf sakın olarak okunur.

Örnek: مَأْكُولٍ → مَأْكُولٍ

¹⁰ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, 238.

¹¹ Eskicizâde, *Terceme-i Dürri Yetim*, 17.

Tenvin fethalı ise, elife çevrilir ve meddi tabii yapılarak vakfedilir.

Örnek: تَوَّابًا → تَوَّابًا

Arapça kaide gereği, kelimenin son harfi sakin olur, makabli fetha olursa, sakin harf elife dönüştürülür. Ayrıca Hattı Osmanide iki üstünle biten kelimeler çoğunlukla dik elifle yazılmıştır. Bu durumda hem arapça kaide gereği hem de Hattı Osmaniyi dikkate alarak meddi tabii üzere durulur. كِتَابًا , سَلَامًا , مَفْعُولًا

Ancak fethalı tenvin, Ta-i Te'nis üzerindeyse , vakıf halinde buradaki tenvin düşer ve bu harf “he” olarak sükun üzere vakıf yapılır.¹²

Örnek: رَحْمَةً → رَحْمَةً

1.2.6. “Vav” ve “Ya” harflerinde:

Durulacak kelimenin sonunda Vav bulunur, makabli de ötreli olursa yahut Ya bulunur, makabli esreli olursa, bunlar bu durumda harfi med olacakları için, meddi tabii yapılarak vakfedilir.

Örnek: مَا هِيَ → مَا هِيَ

1.2.7. Kelimenin sonu Şeddeli olursa:

Bu durumda sükun üzere vakıf yapılır, hareke okunmaz. Ancak harfin şeddeli olduğunu belirtmek için, o harfi sükunlu olarak biraz tutmak gerekir.

1.2.8. Müfred müzekker ğaib zamiri olan “Ha”(Ha-i Kinaye) üzerinde:

Bu durumda sükun üzere vakıf yapılır. رَبَّةٌ → رَبَّةٌ

Bu tür zamirler üzerinde durulunca revm ve işmanın yapılp yapılmaması hususu ihtilafıdır.

1.2.9. Ta-i merbuta denilen Ta-i te'nis (Dişilik ta'sı) üzerinde:

Bu durumda, “yuvarlak ta” üzerinde “he” olarak sükun üzere vakıf yapılır.

Örnek: الْقَارِعَةُ → الْقَارِعَةُ

1.2.10. Elif-i Lahika'lardaki durum:

Sonunda Elif-i lahika bulunan قَوَارِيرًا , السَّيْبِلَا , الرَّسُولَا , الطُّنُونَا , لَكْنَا , أَنَا , سَلَابِلَا gibi kelimelerden سَلَابِلَا (76/3 İnsan) hariç, diğer kelimelerde vakıf halinde meddi tabii olarak vakfedilir. سَلَابِلَا kelimesinde ise hem meddi tabii hemde sükun üzere olmak üzere iki şekilde vakıf yapılır.

1.3- Vakıfların Temel Kısımları

1.3.1. Vakf-ı İhtibârî:

Hız. Osman mushafının yazı şeklini dikkate alarak, deneme amacıyla okuyucudan istenilen vakıftır.

Örnek:

١ - وَيَذَرُوا عَنْهَا الْعَذَابَ

¹² Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, Bursa, 2011, 265.

۲- فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ

۳- أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ

۴- فَأَنْظِرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ

1.3.2. Vakf-ı İztırâî:

Nefes darlığı veya öksürük gibi, vakıf yapmaya zorlayan bir zaruret sebebiyle okuyucunun herhangi bir yerde vakıf yapmasıdır.

Bir diğer tarife göre, kelâm, ne mânâ, ne de lâfız cihetinden tamam olmadan, zaruri bir sebeple yapılan vakftır.¹³

Her iki kısımda da okuyucu eğer, vakıf yaptığı kelimedenden ibtidâ yapması uygunsa o kelimedenden; değilse daha öncesindeki uygun bir kelimedenden ibtidâ yapar.

Anlamın oluşmaması ya da fasit bir manayı ortaya çıkaracağı için yapılması caiz görülmemiştir. Bunun hükümleri ve kelimelerde nasıl vakf yapılacağı, konunun bütünlüğü içerisinde ortaya çıkmaktadır. Ancak, mesela imam Hazma (156/772)'nin kıraatinde, ortasında veya sonunda hemze bulunan her bir kelimedede hemzeyi teshil etmek istediğinde -mananın tamam olmadığını bir şekilde ihsas eyleyerek - vakf yaptığı, dahası muzaf-ı İleyh'ten ayırıp muzaf'ta vakf yaptığı vs. rivayet edilmektedir.¹⁴

1.3.3. Vakf-ı İhtiyârî:

İbn'ül-Cezerî bunu: “Kelâmın tamam olduğu vakfa denir”¹⁵ şeklinde tarif eder.

Okuyucunun ihtibârî ve ıztırâî vakıflardaki sebeplerin dışında, kendi ihtiyarıyla yaptığı vakıftır.

Sözün iki parçası arasındaki alakaya göre tam vakıf ve nakıs vakıf olarak ayıran da olmuştur.¹⁶

Kurra'nın çoğunluğuna nisbet edilen taksimde ise vakıflar dört çeşittir: muhtâr da denilen tam vakıf; caiz olarak da adlandırılan kâfi vakıf; mefhum ismi de verilen hasen vakıf ve metruk de denilen kabîh vakıf.¹⁷

1.3.3.1. Vakf-ı Tam:

Mâba'di ile lafız(İrab) veya mana bakımından alakası bulunmayan bir kelime üzerinde yapılan vakıflara denir. Vakf-ı tamlar ekseriyetle âyet başlarında ve kıssa sonlarında olurlar.¹⁸

Örnek:

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا (Bakara 2/5).

¹³ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 226.

¹⁴ Veli Kayhan, “Vakf ve İbtida İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2 - 2006, 293-336.

¹⁵ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 225.

¹⁶ İbnü'l-Cezeri, en-Neşr, I, 225.

¹⁷ Üşmûni, Menârü'l-Hûdâ, 6.

¹⁸ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İstanbul, 2011, 329.

Bu durumda vakıf yapmak ve mâba'di ile başlamak uygundur.

Ebu Bekr'e şöyle buyurdu: "Cebrail (a.s.) Hz. Peygambere geldi ve

-Kur'ânı bir harf üzere oku, dedi. Bunun üzerine Mikail,

-Artırmasını iste, dedi. Cebrail,

-Onu iki harf üzere oku, dedi. Bunun üzerine Mikail,

-Artırmasını iste, dedi. Cebrail,

-Onu yedi harf üzere oku, rahmet âyetini azapla, yahut azap âyetini rahmet âyetiyle bitirmediğin sürece, bunların hepsi şâfi'dir, kâfi'dir, dedi."¹⁹

1.3.3.2 Vakf-ı Kafi:

Kelam, lafız(irab) ve mana yönünden tamam olmakla beraber, mâba'di ile mana yönünden alakası bulunan yerlerde yapılan vakıflara denir.

Örnek:

أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ * حَتَّمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ (Bakara 2/6).

Vakf-ı Tam gibi, üzerinde durmak ve mâba'di ile başlamak uygundur.

Vakf-ı Kafiler arasında da farklılıklar bulunabilir. İbn'ül Cezeri bu durumu şöyle açıklar: بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ (Bakara 2/10)'da ekfâ, فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا (Bakara 2/10)'da vakf-ı kafi, فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ (Bakara 2/10)' da ise her ikisinden daha üstün bir durum vardır.²⁰

Bazı ayetlerde ise mana yönünden farklılık açıkça görülmektedir.

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ (Kadir 97/3-4). (vakf) تَنْزِيلُ الْمَلَكَةِ وَالرُّوحِ فِيهَا

İki ayet arasında vasl yapılması halinde ikinci cümle شَهْرٍ ifadesinin sıfatı olarak anlaşılır.²¹ Bu durumda anlam "kadir gecesi, meleklerin ve Cebrail'in kendisinde indiği bin aydan daha hayırlıdır" a hatmedilmiş olur ki, kastedilen mana bu değildir.²²

1.3.3.3. Vakf-ı Hasen:

Kendisiyle kelam tamam olmakla beraber, mâba'di ile hem lafız hem de mana açısından alakası bulunan vakıflara denir.

Ayrıca hasen vakf, maksat ve mananın tamamlanmış, bir anlam bütünlüğü oluşmuş bulunmasından dolayı vakf yapmak güzel olan; ancak aralarındaki lafız (i'rap) ve mana ilişkisinden dolayı sonrası ile ibtidâ yapmak güzel olmayan vakıftır.²³ Kendisinde vakf yapmak güzel olan; fakat aralarındaki lâfzî alakadan dolayı sonrası ile sonrası ile ibtidâ yapmak güzel olmayan vakıftır²⁴, diye de açıklanmıştır.

¹⁹ İbn Hanbel, el-Müsned, Beyrut, tarihsiz, V,41

²⁰ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 228.

²¹ Suyûtî, İtkân, I, 234.

²² Necattin Hanay, "Kur'ân'ı Anlamada Vakfın Rolü", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2012), 233-278.

²³ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 226;

²⁴ Ahmed Hattab, *Mukaddime fi'l-Vakf*, 171.

Bu tür vakıf hem âyet ortasında hem de âyet sonunda olabilir.²⁵

Mesela Fatıha'da الْحَمْدُ لِلَّهِ deyip durmak böyledir.²⁶

Üzerinde durulduğunda, mâba'di ile ibtidâ yapmak uygun olmaz. Ya durulan yerden ya da daha uygun önceki bir yerden ibtidâ yapılmalıdır.

Örnek 2: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (Bakara 2/10).

Mâba'di ile alakası devam ediyor olsa da, âyet sonlarında durmak sünnet olduğu için durup, mâba'di ile ibtidâ yapmak uygun olur.

1.3.3.4 Vakf-ı Kabih:

Kelâm, lâfz ve mana yönünden tamam olmadan ve mâba'di ile hem lafız hem de mana yönünden alakası bulunan yerlerde yapılan vakflara denir. Buna tamam ve hasen olmayan vakflar da denir.²⁷

Kabih vakfın kabih'lik sebebi olarak öne çıkan illet, kasıtlı olarak böylesi bir yerde vakf yapıp sonrasında da ibtidâ yaparak okumayı sürdürmektir. Mananın bozulmasını intaç edecek bir yeri, herhangi bir zaruret olmaksızın, bilerek ve isteyerek durak ediniş vakf yapmak caiz değildir. Konunun ehli olan tüm âlimler bunu yasaklamışlardır.²⁸ Çünkü böylesi bir vakfa - yerine göre- hükümlerin geçersiz kılınması; parçalarını uygun olmayacak şekilde birbirinden ayırarak Allah Kelamının bütünlüğünü bozma; O'na iftira etme ve O'nu tanınamama vb. gibi çirkinlikler ortaya çıkarmak sonucu dinden çıkma ve kâfir olma tehlikesi gündeme gelmektedir.²⁹

Âlimler genel olarak, bilerek ve ortaya çıkan bozuk, çarpık, yanlış anlama inanarak kâbih vakfı icra edenin kâfir olacağına kanidirler. Ancak kasıtlı olmaksızın ve manasına da inanmadan bu vakfı yapanın tekfir edilmesi noktasında düşünmek gerektiğini söylerler: Eğer böyle yanlış bir itikada sahip ise -ister vakf yapsın ister yapmasın- zaten kâfirdir; bu durumda okuyan da dinleyen de müsavidir, ikisi de kâfirdir. Fakat Müslüman dinen zorunlu olarak bilinen bir şeyi inkâr etmedikçe dinden çıkmaz. Bu itibarla, itikat olmaksızın, inanmaksızın yapılan bu vakf bir hatadır; manasını bilmiyorsa -âlimlerin ittifakıyla- bir mahzur teşkil etmez. Manasını biliyor da olsa, inanmayıp sadece sözü sahibinden naklediyor olacağından, kendisine bir sakınca yoktur.³⁰

1.3.4. Vakf-ı Nebi:

Ebu Abdillah Muhammed b. İsa (ö.253/867), Hz. Peygamberin, çoğu âyet ortası olmak üzere, on yedi yerde vakıf yaptığını haber vermektedir.³¹ Âyet sonlarının tamamı vakf-ı nebi'dir.

Üşmûni 'nin belirttiğine göre, çoğu ayet sonu olmayan bu duraklarda Nebi (a.s.) bilerek vakf yapmaktaydı. Üşmûni, bu ancak ona öğretenin öğrettiklerinin bileceği; öğretmediklerinin

²⁵ İbnü'l Cezeri, en-Neşr, I, 229.

²⁶ Dâni, el-Müktefâ, 145.

²⁷ İbnü'l Enbâri, Kitâbü idahî'l-Vakfî ve'l-İbtidâ, V, 25/a.

²⁸ Dâni, el-Müktefâ, 148.

²⁹ Dâni, el-Müktefâ, 149.

³⁰ Üşmûni, Menârü'l-Hûdâ, 9.

³¹ Kâtib Çelebi, Keşfü'z-Zunûn, II, 2025.

ise bilemeyeceği ledünni (Allah vergisi) bir bilgidendir dolaydır. Durum böyle olunca, fiillerinin ve sözlerinin tümünde ona tabi olmak sünnettir, demektir.³²

Örnek:

وَلِكُلِّ وَجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيٰهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ * ط (Bakara 2/148).

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ * ط (Bakara 2/197).

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ * م (Âli İmran 3/7).

فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ * ج (Mâide 5/30).

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ * ط (Kadir 97/2).

1.3.5. Vakf-ı Ğufrân:

Hz. Peygamberin dua ve niyaz maksadıyla yapmış olduğu vakıflardır. Bunların on yerde olduğu rivayet edilmektedir.³³

Örnek:

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ * ط (En'âm 6/35).

وَأَنْ اعْبُدُونِي * ط (Yâsin 36/60).

1.3.6. Vakf-ı Cibril:

Sehâvî (ö. 643/1245) ise şöyle demiştir: “Kur'ân okuyan kimse-nin vakf-ı Cibril'i öğrenmesi gerekir. Nitekim Cebrail (a.s.) Âl-i İmran suresinin 95. ayetinde “قُلْ صَدَقَ اللَّهُ” ifadesinde vakfedip “فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ” den devam etmiştir. Peygamber (s.a.v.) de ona uymuştur.”³⁴

Cebraîl'in (a.s.), vahiy esnasında yapmış olduğu vakıflara vakf-ı Cibril veya vakf-ı münzel ismi verilmiştir. Bunların sayısı konusunda ihtilaf olmakla beraber, meşhur olanları sekiz yerdendir.³⁵

Örnek:

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ * (Âli İmran 3/36).

لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ * (A'râf 7/187).

وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ * (Bakara 2/268).

1.4. Türkiye ve Suudi Arabistan Baskılı Mushaflarda Kullanılan Vakıf İşaretleri

1.4.1. Türkiye Baskılı Mushaflardaki İşaretler

1.4.1.1. Vakf-ı Lazım (م): Cümlede anlam tamam olduğu için, durulması gerektiğini ifade eden vakıf işaretidir. Ayrıca durulmadığı takdirde mânânın bozulabileceğine de işaret eder.³⁶

³² Üşmûni, Menârü'l-Hûdâ, 5.

³³ Karaçam, Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri, 337

³⁴ Üşmûni, Menârü'l-Hûdâ, 5.

³⁵ Karaçam, Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri, 337

Örnek: (Yâsin 36/75) فَلَا يَحْزَنُكَ قَوْلُهُمْ * (م) * إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ

1.4.1.2. Vakf-ı Mutlak (ط): Lazım ya da caiz gibi herhangi bir kayıtlı kayıtlı olmayan vakıf işaretidir. Bu işaretle de mana tamam kabul edildiğinden, durmak uygundur.³⁷

Örnek: (Yâsin 36/37) وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا * (ط) * ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

1.4.1.3. Vakf-ı Caiz (ج): Bu vakıf işareti durmak da geçmek de caizdir; ancak, durmak evladır. Hem vakf hem de vasıl yapmayı cezbeden sebepler bulunduğu için, hem vakf hem de vasıl caizdir.³⁸

Örnek: (Haşr 59/21) هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ * (ج) * عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

1.4.1.4. Vakf-ı mücevvez (ز): Bu vakıf işareti durmak da geçmek de caizdir; ancak geçmek evladır. Bir yönden vasletmeyi başka bir mânâ yönünden vakfetmeyi gerektiren yerlere konulmuştur.³⁹

Örnek: (Mulk 67/1) تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ * (ز) * وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

1.4.1.5. Vakf-ı Murahhas (ص): Âyetin uzunluğu veya bir başka sebeple zorunlu olarak durulması gerektiğinde, durulmaya ruhsat vardır anlamı taşır. Vakf yapılıncaya geriden almaya lüzum yoktur. Çünkü vakfın mâba'di, mânâsı anlaşılan bir cümledir.⁴⁰

Örnek: (Bakara 2/26) الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ * (ص) * وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ

1.4.2. Diğer Vakıf İşaretleri

1.4.2.1. (ق): Bu işaret hakkında iki görüş vardır.

Birinci görüş: (وقفي - يقى) fiilinden emri hazır olup, durulmamalı anlamına gelir.

İkinci görüş: (قيل) fiilini hatırlatan Kaf'tır. Bu takdirde, durulabilir anlamı ifade eder. Dolayısıyla, geçmek evladır.

Örnek:

(Bakara 2/149) وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ * ق

1.4.2.2. (ع): Bir konunun veya kıssanın bitip, yeni bir konu veya kıssanın başladığını gösterir ki, bu hatimle namaz kılanların veya namazda kıraatı uzun tutamların burada rükûya varmalarının uygun olacağı manasını taşır.⁴¹

1.4.2.3. Vakf-ı memnu' (لا): Durulmaması gereken bir yeri eden işarettir.

Örnek: (Bakara 2/149) وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ * (لا) * لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ

Bu işaret âyet ortasında ise, durmadan geçilir. Ancak nefes yetmeyip durulacak olursa, geriden alarak devam edilir. Eğer âyet sonunda bu işaret varsa, manaya dikkat edilerek okunuyorsa, geçmek daha iyidir. Şayet durulmuş ise, geriden almaya gerek yoktur.

³⁶ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 84.

³⁷ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 86.

³⁸ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 235.

³⁹ Sarı, *Kur'ân-Kerim'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, İstanbul, 2000, 103.

⁴⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, I, 234.

⁴¹ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 274.

İbnü'l Cezerî'ye göre bu işaret, “vakıf yapılamaz” anlamına gelmez. Bunun mânâsı, vakıf yapmak uygun olmakla birlikte, mâbâdi ile ibtidâ güzel değildir, demektir.⁴²

Örnek: (ط) * وَالصُّحَىٰ * (لا) * وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ * (لا) * مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ * (ط)

1.4.2.4. (قف): Bu işaret (ج) ya da (ج) gibi kabul edilir. Alâmet-i vakf'dır. Dur, demektir. Vakf evlâ vasl câizdir.⁴³

Örnek: (ق) * وَأَعْفُ عَنَّا * (ق) * وَأَعْمَىٰ لَنَا * (ق) * وَارْحَمْنَا * (ق) * أَنْتَ مَوْلَانَا: (Bakara 2/285).

1.4.2.5. (ص): Ayetin uzun olması veya başka bir sebeple zorunlu olarak (zarûret sebebiyle) durulabilecek yerlerde konulmuştur.⁴⁴

Örnek:

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَىٰ * (لا) * الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ * (لا ص) * وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ * (لا ص) * وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ * (لا ص) * فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ * (ط) * (A'lâ 87/1,2,3,4,5).

1.4.2.6. Vakfı Muanaka veya Vakf-ı Müşareke (: - :): Artarda gelen ve aynı hükmü ifade eden işaretlerdir. Herhangi birinde durulur, diğesinde geçilir. Her ikisinde birden durulmaz veya geçilmez. Şayet her ikisinde de durulursa, mânâ tamam olmaz.⁴⁵

Örnek: (***) دَلِك مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ (***) وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ (***) (Fetih 48/28).

1.4.2.7. (ك): (كذالك) kelimesinin kısaltılmışıdır. Kendisinden önce geçen durak işaretinin hükmünü alır.

1.4.2.8. (خ): (خمس) kelimesinden alınmıştır. Her beş âyette bir konur.

1.4.2.9. (س): (السكنة) kelimesinden alınmıştır. Sekte ile okunacak kelimenin altına veya üstüne konur.

1.4.3. Suudi Arabistan Baskılı Mushaflardaki İşaretler

1.4.3.1. (قلى): (الوقف) kelimesindeki (ق) harfi ile (اولي) kelimesinin son hecesinin birleşmesiyle meydana gelen bir işarettir. Yani (الوقف اولي) durmak da geçmek de caizdir; ancak durmak evladır.

Örnek: (قلى) * أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ * (قلى) * قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ * (Bakara 2/12).

1.4.3.2. (صلى): (الوصل) kelimesindeki (ص) harfiyle (اولي) kelimesindeki (لي) hecesinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Yani (الوصل اولي) durmak da geçmek de caizdir; ancak geçmek evladır. Durulursa geriden alınmaz.

Örnek: (صلى) * وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * (صلى) * أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ * (Bakara 2/4).

Bu vakıf bizde yoktur.

1.4.3.3. Vakf-ı Caiz (ج): Durmak da geçmek de caizdir; durmak evladır. İşareti cim “ج” harfi olan bu çeşit, vakf yapılacak olan durağın iki tarafının mücepleri (tabii olarak ortaya çıkan anlamları) birbirine bağlı olduğundan vasl da fasl da caiz olan yerlerde yapılan vakftır.⁴⁶

⁴² İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, I, 234.

⁴³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 272.

⁴⁴ Sarı, *Kur'ân-Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, 103.

⁴⁵ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, I, 237.

Örnek: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ * (ج) * إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (Bakara 2/152).

1.4.3.4. (م) ve (ل): Bu işaretler, Türkiye baskılı mushaflardaki anlamı ifade eder. Ancak konuldukları kelimeler konusunda birbirinden farklıdır.

2. İBTİDÂ VE KURALLARI

2.1. İbtidânın Tanımı:

İlk defa okumaya başlamaya veya vakıftan sonra kırâata devam etmek için tekrar başlamaya denir.

İbtidâ hareke ile ve manaya uygun bir yerden yapılır.

Vakfda olduğu gibi, onu zaruri kılan bir şey yoktur.⁴⁷

Ayrıca manayı tamamlamak için kurra'nın belirlediği yerlerde durmak vakf olunca ibtidâ da, mananın bozulmaya ve değişikliğe uğramayacağı belirli yerlerden başlamak suretiyle kırâati sürdürme şeklinin bilinmesini sağlayan çok değerli bir ilimdir.⁴⁸

Ayrıca aruzda da kullanılan ibtidâ, aruz kavramları içerisinde ibtidâ, şiirin ilk tef'ilesine verilen addır.⁴⁹

İbtidâ, ihtiyârî olur. Fakat müstakil bir mânâyâ ve maksada kâfi gelen yerde câizdir.⁵⁰

Kur'ân tilavetinde kurrânın tespit ettiği, lafız ve mananın uygun olduğu yerlerde durmayı/**vakf** ve başlamayı/**ibtidâ** sağlamak için gerekli bilgi ve kuralları veren ilim dalı, şeklinde tanımlamak mümkündür.⁵¹

2.2. İbtidânın Kısımları:

İbtidâ da vakıf gibi dört kısımda incelenir. Bunlar: Tam ibtidâ, kâfi ibtidâ, hasen ibtidâ ve kabîh ibtidâ'dır.⁵²

İbtidâ'da dikkat edilecek en önemli nokta, okumaya başlanacak yerin manasının, müteakip yer ile bütünlük sağlaması olmalıdır.⁵³

2.2.1. Tam İbtidâ: مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ (Fatiha 1/3) âyetinde durmak tam vakıftır. Bundan sonra gelen اِيَّاكَ نَعْبُدُ (Fatiha 1/4) âyetinden sonra başlamak da tam ibtidâdır.⁵⁴

2.2.2. Hasen İbtidâ: هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (Bakara 2/1) diye durmak hasen vakıf, بِالْغَيْبِ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ (Bakara 2/2) den başlamak da hasen ibtidâdır.⁵⁵

2.2.3. Kabih İbtidâ: Fatiha'da اَلْحَمْدُ deyip durmak kabih vakıf, بِرَبِّهِ diye başlamak da kabih ibtidâdır.⁵⁶

⁴⁶ Veli Kayhan, "Vakf ve İbtida İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri" 316.

⁴⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, 340.

⁴⁸ Dâni, *el-Müktefâ*, 48.

⁴⁹ Pakdil, Ramazan, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, İFAV, İstanbul, 2013.258.

⁵⁰ İbnü'l Cezeri, *en-Neşr*, I, 230.

⁵¹ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 260.

⁵² İbnü'l Cezeri, *en-Neşr*, I, 176; Suyûtî, *İtkân*, I, 86.

⁵³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 275.

⁵⁴ İbnü'l Cezeri, *en-Neşr*, I, 230.

⁵⁵ İbnü'l Cezeri, *en-Neşr*, I, 229.

⁵⁶ İbnü'l Cezeri, *en-Neşr*, I, 229.

Bir kelimeyi bölerek başlamak da kabih ibtidâdır.⁵⁷

2.2.4. Kafi İbtidâ: وَالْآخِرَةَ هُمْ يُوقِنُونَ (Bakara 2/3) diye durmak kafi vakıf, أُولَئِكَ (Bakara 2/4) den başlamak da kafi ibtidâdır.⁵⁸

SONUÇ

Kur'ân'ın okunmasındaki en temel amaç olan anlamayı ve idrak etmeyi gerçekleştirmek için seslerden ziyade, manaya odaklanmak gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, Kur'ân'daki lafızlara sadece okumakla değil mana olarak da hâkim olmak gerekir. Bunun gerçekleşmesi için Tecvid kurallarının uygulanması oldukça önemlidir. Tecvid kurallarının önemli bir kısmını ise vakıf ve ibtidâ bahisleri oluşturmaktadır.

Arapçaya yeterince vakıf olmayan kimselerden de Kur'an-ı Kerim'i okuyan ve onunla ibadet eden birçok insan bulunmaktadır. Bu tür okuyucular için manaya delalet eden yerlerde durmak ve yeniden başlarken de manayı bozmayacak şekilde başlamak için vakf ve ibtidâ bahsinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

Vakf ve ibtidaya riayet önemli görülmesine rağmen yine de yapılabilecek hatalar hoşgörü ile karşılanmıştır.

Bir kıraatte okumaya başlamak (ibtidâ) ile okumaya ara vermek (vakf) ve okumayı tamamlamak (kat') belli kurallara göre ve bütüncül olarak ele alınması gereken konulardır. Çalışmamızda bu konuları tutarlı ve bütüncül olarak ele almaya çalışarak bu konudaki esasları bir araya getirmiş olduk.

KAYNAKLAR:

- Âsım, Necmü'd-Din el-Firûzabâdi, el-Kâmûsu'l-Muhit, İstanbul, 1304-1305, (terc.Âsım Efendi).
- Çetin, Abdurrahman, Kur'ân Okuma Esasları, Bursa, 2011.
- Dâni, Ebû Amr Osman b. Sâid (444/1053), el-Müktefâ fi'l Vakfi ve'l İbtidâ, neşr:Yusuf Abdurrahman el-Mer'âşli, Beyrut-1984.
- Enbâri, İbnü'l Enbâri, Kitâbü'l İdâhî'l -Vakfîve'l-İbtidâ, Üsküdar Selimağa ktb. kısım I, nr.32.
- Eskicizâde, Seyyid Ali b. Hüseyin (1243/1827), Terceme-i Dürri Yetim, İzmir-1301 (mecmua içinde).
- Hanay, Necattin, "Kur'ân'ı Anlamada Vakfın Rolü", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2012), 233-278.
- Hattab, Ahmed, Mukaddime fi'l-Vakf ve'l-İbtidâ n, Adabu'r-Rafldeyn, c. VIII, Musul-1977.
- İbnü'l Cezeri, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, en-Neşr fil'-Kırâati'l-Aşr, Mısır, tarihsiz, (neşr. Muhammed ed Dâbbâ').
- İbn Hanbel,Ahmed, el-Müsned, Beyrut, Tarihsiz.
- Karaçam, İsmail, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri, İstanbul, 2011.
- Karakılıç, Celaleddin, Tecvid İlmi Kur'ân-ı Kerim Okuma Kaideleri, Ankara-2012.
- Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah Hacı Halife, Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l Fünun, İstanbul, 1360-1362/1941-1943.
- Kayhan, Veli, "Vakf ve İbtidâ İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2 - 2006, 293-336.

⁵⁷ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 277.

⁵⁸ İbnü'l Cezeri, *en-Neşr*, I, 228.

Pakdil, Ramazan, Ta'lim Tecvîd ve Kıraat, İFAV, İstanbul, 2013.

Sarı, Mehmed Ali, Kur'ân-Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları, İstanbul-2000.

Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahman (911/1505), el-İtkân fî Ulumî'l Kur'ân, Beyrut-1973 (I-II).

Üşmûni, Ahmed b. Muhammed b. Abdulkerim (h.11.yy), Menâru'lHüdâ fî Beyâni'l-Vakfıve'lİbtidâ', Kahire-1393/1973.